

TEMIR YO`L TARMOG`IDA KORPORATIV BOSHQARUV TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

Yuldasheva Nazokat Muzaffar qizi
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti magistranti

Annotatsiya: Bu maqolada, O'zbekiston Temir Yo'llari Aksiyadorlik Jamiyati misolidan kelib chiqib, global korporativ boshqaruvning so'nggi o'zgarishlari va joriy islohotlar dasturini amalga oshirish, shuningdek, milliy korporativ boshqaruv tizimini iqtisodiyotni diversifikatsiyalash sharoitida korporativ kodeksga mos ravishda yanada takomillashtirish, hamda aktsiyadorlik jamiyatlari faoliyatida korporativ boshqaruv bo'yicha taklif va tavsiyalarni ishlab chiqish muhokama qilinadi.

Kalit so`zlar: korporativ boshqaruv kodeksi, boshqaruv organlari, boshqaruv uslublari, zamonaviy boshqaruv tizimlari, axborot-kommunikatsiya texnologiyalari

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ KORPORATIVNOGO УПРАВЛЕНИЯ НА СЕТИ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНЫХ ДОРОГ

Магистрант Ташкентского государственного
экономического университета
Юлдашова Назокат Музаффар кизи

Аннотация. В данной статье на примере Акционерного общества «Узбекистанская железная дорога» рассмотрены последние изменения в глобальном корпоративном управлении и реализация действующей программы реформирования, а также дальнейшее совершенствование национальной системы корпоративного управления в соответствии с корпоративным кодексом. В условиях диверсификации экономики и долевого участия обсуждается разработка предложений и рекомендаций по корпоративному управлению в деятельности обществ.

Ключевые слова: кодекс корпоративного управления, органы управления, методы управления, современные системы управления, информационно-коммуникационные технологии.

IMPROVEMENT OF THE CORPORATE MANAGEMENT SYSTEM IN THE RAILWAY NETWORK

Graduate student of Tashkent State University of Economics
Yuldasheva Nazokat Muzaffar qizi

Abstract: In this article, based on the example of the Uzbekistan Railways Joint Stock Company, the latest changes in global corporate governance and the implementation of the current reform program, as well as the further improvement of the national corporate governance system in accordance with the corporate code in the context of economic diversification, and the shareholding development of proposals

and recommendations on corporate management in the activities of societies is discussed.

Key words: corporate management code, management bodies, management methods, modern management systems, information and communication technologies

Kirish. Hozirgi vaqtning global miqyosda korporativ boshqaruv sohasida tez rivojlanish ko'zlanmoqda. Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar asosiy maqsad - iqtisodiy faollikni oshirishni tezlashtirish va mulkiy xilma-xillik asoslangan islohotlardan foydalanishdir. Davlat mulkidan nodavlat sektorga o'tkazish va o'zini boshqaradigan xususiy korxonalar yaratish bu kunda ko'zlanayotgan asosiy chora-tadbirlardan biridir. Bu mamlakatimizda amalga oshirilayotgan ishlardir iqtisodiy islohotlarning muvaffaqiyati ko'p jihatdan davlat mulkini ekspropriatsiya qildi samarali qayta ishga tushirish, qo'shma korxonalar, korxonalar tashkil etish aksiyadorlik jamiyatlariga, ayniqsa, kichik va xususiy korxonalarga aylanishi rivojlanishiga bog'liq. Shu asosda aksariyat davlat korxonalar va tashkilotlari aksiyadorlik jamiyatlariga aylantirish orqali iqtisodiyotni korporativ boshqarish bo'g'inlarni tashkil etishga alohida ahamiyat beriladi. Buning natijasi iqtisodiyotni liberallashtirish, tarmoqlarda bozorni boshqarishdir tamoyillarini amalga oshirish, qulay ishbilarmonlik muhitini shakllantirish masalalari ko'rib chiqilmoqda chora-tadbirlar misollarida yaqqol ko'rinadi. Darhaqiqat, keyingi yillarda iqtisodiyotning mutlaqo yangi tarmoqlariga asos solindi, ularning boshqaruv uslublarini modernizatsiya qilishga ustuvor ahamiyat berilmoqda.

“O‘zbekiston temir yo‘llari” aksiyadorlik jamiyati yirik shaharlar, sanoat markazlari va xalqaro chegaralarni bog‘lovchi yo‘lovchi va yuk tashish xizmatlarini o‘z ichiga olgan ulkan temir yo‘l liniyalari tarmog‘idan foydalanadi.

“O‘zbekiston temir yo‘llari” aksiyadorlik jamiyatining korporativ boshqaruv tuzilmasi temir yo‘l faoliyatining turli jihatlari, jumladan, infratuzilma, harakatlanuvchi tarkib, moliya va mijozlarga xizmat ko‘rsatish kabilar uchun mas‘ul bo‘lgan Direktorlar kengashi, ijrochi boshqaruv guruhi va turli bo‘limlarni o‘z ichiga oladi.

Kelajakdagi ishlanmalar va modernizatsiya:

“O‘zbekiston temir yo‘llari” aksiyadorlik jamiyati temir yo‘l tarmog‘ini modernizatsiya qilish va kengaytirish, jumladan, vokzal inshootlari va xizmatlarini yaxshilashda faol ishtirok etmoqda.

Kelajakdagi ishlanmalar raqamli texnologiyalarni joriy etish, yo‘lovchilarga qulaylik yaratish va ortib borayotgan talabni qondirish va samaradorlikni oshirish uchun infratuzilmani yangilashni o‘z ichiga olishi mumkin.

Umuman olganda, O‘zbekistondagi temir yo‘l vokzallarining korporativ boshqaruvi “O‘zbekiston temir yo‘llari” aksiyadorlik jamiyati tomonidan nazorat qilinadi va asosiy e‘tibor yo‘lovchilar va manfaatdor tomonlarga xavfsiz, samarali va mijozlarga qulay xizmatlar ko‘rsatishga qaratilgan.

Jamiyat xalqaro va aralash tashuvlarda yo‘lovchilar va yuklarni tashishni tashkil etishda “O‘zbekiston temir yo‘llari” (O‘zbekiston temir yo‘llari) deb nomlangan yuridik shaxs sifatida xorijiy temir yo‘l ma‘muriyatlari oldida ish olib boradi.

Jamiyat yuridik shaxs bo'lib, o'ziga xos mulkka, shu jumladan ustav kapitalida (kapitalida) unga berilgan, o'z balansida hisobga olinadigan mol-mulkka, bank muassasalaridagi hisob raqamlariga, shu jumladan xorijiy valyutadagi hisob raqamlariga, tasviri tushirilgan dumaloq muhriga ega bo'ladi.

Jamiyat temir yo'l transporti sohasida boshqaruv va iqtisodiy tartibga solishni amalga oshiradi, Jamiyat temir yo'l tarmog'ini rivojlantirish va takomillashtirish bo'yicha yagona texnik siyosatni amalga oshiradi.

Jamiyatning tashkiliy tuzilmasi O'zbekiston Respublikasi Hukumati qarori bilan tasdiqlangan tuzilmaga muvofiq hududiy temir yo'l tugunlari, boshqarmalari, markazlari, boshqarmalari, boshqarmalari, korxonalari, muassasalari, tashkilotlari va temir yo'l transportining tarkibiy bo'linmalarini, shuningdek yagona aksiyador tomonidan.

Jamiyatning tashkiliy tuzilmasi mulkchilik shaklidan qat'i nazar, korxonalar, muassasalar, bo'linmalar va tashkilotlar, shuningdek xorijiy yuridik shaxslarni o'z ichiga olishi mumkin, qonun hujjatlarida belgilangan tartibda istalgan tashkiliy-huquqiy shakldagi korxonalar, tashkilotlar va muassasalar, shuningdek, filiallar va vakolatxonalar tashkil etishi mumkin.

Mazkur Ustav bilan tartibga solinmagan huquqiy munosabatlar O'zbekiston Respublikasining boshqa qonun hujjatlari va normativ-huquqiy hujjatlari, shuningdek xalqaro shartnoma va shartnomalar bilan tartibga solinadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Korporativ boshqaruvning maqsadi aksiyadorlik jamiyatiga jalb qilingan turli shaxslar guruhlarini (aksiyadorlar, menejerlar, mehnat shartnomasi a'zolari, mahalliy hokimiyat organlari, kredit beruvchi banklar) manfaatlarining o'zaro uyg'unligiga rioya etishdan iborat. Ma'lumki, korporativ boshqaruvning vujudga kelishi mulkka egalik qilish va uni bevosita boshqarish vazifalarining bir-biridan ajralib chiqishiga bog'liq.

Ayni vaqtda mamlakatimiz bosib o'tgan taraqqiyot yo'lining chuqur tahlili, bugungi kunda jahon bozori kon'yunkturasi keskin o'zgarib, globallashtirish sharoitida raqobat tobora kuchayib borayotgani davlatimizni yanada barqaror va jadal sur'atlar bilan rivojlantirish uchun mutlaqo yangicha yondashuv hamda tamoyillarni ishlab chiqish va ro'yobga chiqarishni taqozo etmoqda [1].

Hozirda "O'zbekiston temir yo'llari" AJda aksiyadorlar bilan korporativ munosabatlar boshqarmasi tuzilgan bo'lib jamiyat faoliyatida korporativ Qonunchilik talablariga rioya etilishini nazorat qiladi. Bundan tashqari, har yili korporativ boshqaruv tizimini baholash o'tkaziladi. Korporativ boshqaruv kodeksi me'yorlariga rioya etish natijalari Kuzatuv kengashi tomonidan ko'rib chiqiladi.

To'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni keng jalb etish, aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatining samaradorligini tubdan oshirish, bo'lajak investorlar uchun ularning ochiqligi va jozibadorligini ta'minlash, zamonaviy korporativ boshqaruv uslublarini joriy qilish, korxonalarni strategik boshqarishda aksiyadorlar rolini kuchaytirish uchun qulay sharoitlar yaratish maqsadida, quyidagilar korporativ boshqaruv tizimini yanada rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari[2]:

- xalqaro tajribani chuqur tahlil qilish va shu asosda zamonaviy korporativ boshqaruv uslublarini joriy etish, ishlab chiqarish, investitsiya, moddiy-texnik, moliyaviy va mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini oshirish;

- chet el kapitali ishtirokida aksiyadorlik jamiyatlarini tashkil etish, aksiyadorlik jamiyatlariga xorijiy investitsiyalarni keng jalb qilish uchun qulay sharoitlar yaratish;
- eski bo‘linmalar va lavozimlarni tugatish, zamonaviy xalqaro standartlar va bozor iqtisodiyoti talablariga mos yangi bo‘linma va lavozimlarni joriy etishni inobatga olgan holda, aksiyadorlik jamiyatlarini boshqarish tuzilmasini tubdan qayta tashkil etish;
- aksiyadorlik jamiyatlarini strategik boshqarish, boshqaruv xodimlarining samarali faoliyatini nazorat qilishni ta‘minlashda aksiyadorlar, jumladan, minoritar aksiyadorlar rolini oshirish;
- yetakchi xorijiy ta‘lim muassasalari bilan hamkorlik asosida boshqaruv xodimlarini tayyorlash va ularning kasb darajasini oshirish, shuningdek, aksiyadorlik jamiyatlarida rahbarlik lavozimlariga chet ellik yuqori malakali menejerlarni jalb qilish.

Korporativ boshqaruv transport kompaniyalarida ayniqsa muhimdir, chunki ular iste‘molchilar, tovarlar va ma‘lumotlarni chegaralar va qit‘alar bo‘ylab olib o‘tish, tashish orqali global iqtisodiyotda muhim rol o‘ynaydi. Samarali korporativ boshqaruv transport kompaniyalariga strategik maqsadlariga erishishda, ularning obro‘cini oshirishda, risklarni boshqarishda va manfaatdor tomonlar uchun qiymat yaratishda yordam beradi [3].

Transport kompaniyalarida korporativ boshqaruvning ahamiyati. Korporativ boshqaruv transport kompaniyalarida o‘z faoliyatining xususiyatiga ko‘ra ayniqsa muhimdir. Transport kompaniyalari murakkab va qattiq tartibga solinadigan muhitda ishlaydi, bunda xavfsizlik masalasi muhim ahamiyatga ega. Samarali korporativ boshqaruv amaliyoti transport kompaniyalariga xavfsizlikni yaxshilash, risklarni boshqarish va qoidalarga rioya qilishga yordam beradi [4].

D.X. Suyunovning fikricha “Korporativ boshqaruv – bu korporativ mulk shakliga kiruvchi sub‘ektlar mulkdorlarining huquqlarini va manfaatlarini himoya qiluvchi amaldagi meyorlar, hamda boshqaruvning ma‘lum bir tamoyillari asosida kompaniyaning maqsadiga erishish uchun amalga oshiriladigan harakatlar majmuidir” [5].

Korporativ boshqaruvning iqtisodiy mohiyati uzoq yillardan buyon o‘rganilib kelinmoqda va bu borada tadqiqotchilarning fikrlari xilma-xilligiga guvoh bo‘lish mumkin. “Korporativ boshqaruv - korporatsiya mulkdorlarining korporatsiya kapitalini shakllantirishga, undan foyda olish maqsadida yanada samarali foydalanishga hamda olingan daromadlarni korporativ munosabatlarning barcha ishtirokchilari o‘rtasida adolatli taqsimlashga qaratilgan strategik muhim qarorlarni belgilash, ta‘riflash va qabul qilishga doimiy va real ta‘sirini ta‘minlashdagi ongli, bevosita ishtirokidir”, deb izohlanadi. Tashkiliy huquqiy shakl sifatida korporatsiyalar barcha mamlakatlarda, jumladan O‘zbekistonda ham keng hajmda qo‘llanilmaydi. Shu nuqtai nazardan korporatsiyalar, kompaniyalar, aksiyadorlik jamiyatlari, mas‘uliyati cheklangan jamiyatlari va boshqalarni umumlashtirgan holda korporativ tuzilma tushunchasi bilan ifodalanadi [6].

Tadqiqot metodikasi

Ushbu ilmiy ish uchun tadqiqot jarayonida turli metodologiyalardan foydalanilgan. Ma'lumotlarni yig'ish va tartibga solish uchun deduktiv yondashuvlar qo'llanilgan. Tadqiqot natijalaridan olingan xulosalar induktiv usulga asoslangan. Moliyaviy va statistik tahlillar moliyaviy bo'lmagan ma'lumotlarni solishtirish va tadqiqot natijalarini olishda muhim rol o'ynadi. Bundan tashqari, tadqiqot analitik usullar orqali korporativ boshqaruv va tashkiliy xatti-harakatlar o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganib chiqdi. Muhokamalarni umumlashtirish uchun topilmalarni umumlashtirish uchun sintez usuli qo'llanildi.

Tahlil va natijalar. Ilmiy izlanishlar va tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish, korxonalarining investitsiya faoliyatini faollashtirish, yirik xorijiy investitsiyalar, xususan, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar jalb etish ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish, texnologik yangilash, yangi ish o'rinlari yaratish, milliy iqtisodiyotning mustahkam va jadal rivojlanishini ta'minlashda muhim omil bo'lmoqda. Ushbu maqsadlarga erishish uchun byudjetdan katta mablag'lar ajratilmoqda.

Temir yo'l stantsiyalarini boshqarish uchun asosiy ko'rsatkichlar (KPI).

Asosiy samaradorlik ko'rsatkichlari (KPI)	Tavsifi
Mijozlarning qoniqish darajasi	temir yo'l stantsiyasi mijozlari, shu jumladan yo'lovchilar, tashrif buyuruvchilar va boshqa manfaatdor tomonlarning qoniqish darajasini o'lchaydi. Bu tozalik, jihozlar, xodimlarning samimiyligi va umumiy tajriba kabi omillarga e'tibor qaratgan holda so'rovlar, qayta aloqa mexanizmlari va sharhlar orqali baholanishi mumkin.
Operatsion samaradorlik	poezdlar jadvalini tuzish, platformani boshqarish, chiptalarni sotish jarayonlari va yo'lovchilar oqimini o'z ichiga olgan stantsiya operatsiyalari samaradorligini baholaydi. Asosiy ko'rsatkichlar o'z vaqtida ishlash, o'rtacha kutish vaqtlari, qayta ishlash vaqtlari va resurslardan foydalanishni o'z ichiga olishi mumkin.
Xavfsizlik	Temir yo'l stantsiyasida xavfsizlik va xavfsizlik choralari, shu jumladan baxtsiz hodisalar, hodisalar va jinoiy faoliyatning oldini olish choralari samaradorligini baholaydi. Ko'rsatkichlar xavfsizlik hodisalar soni, xavfsizlikni buzish, javob berish vaqtlari va xavfsizlik qoidalariga rioya qilishni o'z ichiga olishi mumkin.
Moliyaviy samaradorlik	Temir yo'l vokzalining moliyaviy ko'rsatkichlarini, jumladan, daromad olish, xarajatlarni boshqarish va rentabellikni kuzatib boradi. Asosiy ko'rsatkichlar har bir yo'lovchiga tushadigan daromad, operatsion xarajatlar, foyda marjasi va investitsiya daromadini o'z ichiga olishi mumkin.

<p>Atrof-muhitning barqarorligi</p>	<p>Stantsiyaning atrof-muhitga ta'siri va barqarorlikni rivojlantirishga qaratilgan sa'y-harakatlarini o'lchaydi. Bu energiya samaradorligi tashabbuslari, chiqindilarni boshqarish amaliyoti, chiqindilarni kamaytirish va barqaror transport imkoniyatlarini o'z ichiga olishi mumkin.</p>
-------------------------------------	--

Manba: muallif tomonidan ishlab chiqildi.

Korporativ boshqaruv amaliyotini isloh qilish, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarni jalb qilish uchun qulay muhitni yaratish, kompaniya samaradorligini oshirish, aksiyadorlik jamiyatlari faoliyatida shaffoflikni oshirish va korporativ boshqaruvning zamonaviy usullarini joriy etish orqali potentsial investorlar, shu jumladan xorijiy hamkorlar uchun ularning qiziqishini namoyish etish orqali, korporativ qarorlar qabul qilishda aksiyadorlarning ishtirokini kuchaytirish va strategik boshqaruvni amalga oshirish orqali O'zbekiston korporativ boshqaruv tizimini isloh qilish va takomillashtirish bo'yicha Markaziy Osiyoda yetakchi o'rinni egalladi. Ushbu islohotlar samarasida mamlakatimiz korporativ boshqaruv tizimida sezilarli yaxshilanishlar kuzatildi.

Biroq, so'nggi o'zgarishlar va yaxshilanishlarga qaramay, O'zbekistonning korporativ boshqaruv landshaftida muammolar saqlanib qolmoqda. Aktsiyadorlik jamiyatlarida davlat mulkining ustunligi asosiy muammo hisoblanadi.

Ushbu muammolarni hal qilish uchun korporativ boshqaruvni yanada rivojlantirish zarur, chunki u investitsion jozibadorlikni oshirish, uzoq muddatli investorlarni jalb qilish, operatsion samaradorlikni oshirish, qarz olish xarajatlarini kamaytirish, bozor qiymatini oshirish, kapital bozorlariga kirishni osonlashtirish va kapital bozorlariga kirish imkoniyatlarini kengaytirish kabi ijobiy natijalarni ko'rsatdi.

Bundan tashqari, tashkiliy amaliyotda korporativ boshqaruvning fundamental tamoyillarini qabul qilish va faol tatbiq etish bevosita iqtisodiy foyda keltirishi mumkin. Mavjud korporativ boshqaruv tizimini takomillashtirish orqali mahalliy korxonalar o'zlarining aksiyalari narxining 20 dan 50% gacha bo'lgan qo'shimcha o'sishini kutishlari mumkin.

Temir yo'l stantsiyalari uchun korporativ boshqaruv komponentlari

<p>Korporativ boshqaruvning tarkibiy qismlari</p>	<p>Tavsifi</p>
<p>Shaffoflik</p>	<p>Temir yo'l vokzallari o'z faoliyatida, jumladan, moliyaviy boshqaruv, qaror qabul qilish jarayonlari va xizmatlar ko'rsatishda shaffoflikni ta'minlashi kerak. Ushbu shaffoflik mas'uliyatni ta'minlaydi va manfaatdor tomonlar, jumladan, yo'lovchilar, xodimlar va investorlar o'rtasida ishonchni kuchaytiradi.</p>
<p>Hisobdorlik</p>	<p>Temir yo'l stantsiyalarida o'z harakatlari va qarorlari uchun javobgarlikni ta'minlaydigan mexanizmlar bo'lishi kerak. Bu rahbariyatni ularning bajarilishi uchun javobgarlikka tortish,</p>

	qoidalar va standartlarga rioya qilish, muammolarni tez va samarali hal etishni o'z ichiga oladi.
Manfaatdor tomonlarning ishtiroki	Temir yo‘l vokzallari manfaatdor tomonlar, jumladan yo‘lovchilar, xodimlar, mahalliy hamjamiyat va hukumat organlari bilan faol hamkorlik qilishi kerak. Fikr-mulohazalarni so‘rash, tashvishlarni hal qilish va manfaatdor tomonlarni qaror qabul qilish jarayonlariga jalb qilish orqali stansiyalar o'z faoliyatini va jamiyat ehtiyojlariga javob berish qobiliyatini oshirishi mumkin.
Risklarni boshqarish	Temir yo‘l stantsiyalari turli xil xavf-xatarlarga duch keladi, jumladan, xavfsizlikka tahdidlar, xavfsizlik tahdidlari, operatsion uzilishlar va moliyaviy muammolar. Samarali risklarni boshqarish amaliyoti stansiya faoliyatining xavfsizligi, xavfsizligi va barqarorligini ta‘minlash uchun ushbu xavflarni aniqlash, baholash, yumshatish va boshqarish uchun muhimdir.
Axloqiy xulq-atvor	Temir yo‘l vokzallari o'z faoliyatida yuqori axloqiy xulq-atvor standartlarini, shu jumladan halollik, halollik, adolatlilik va barcha manfaatdor tomonlarga hurmatni saqlashlari kerak. Axloqiy xulq-atvor ishonchni mustahkamlash, obro'-e'tiborni saqlash va yo'lovchilar, xodimlar va jamiyat bilan ijobiy munosabatlarni rivojlantirish uchun juda muhimdir.

Manba: muallif tomonidan ishlab chiqildi.

Hozirgi vaqtda O‘zbekiston kompaniyalari o‘rtasida korporativ boshqaruv amaliyotini takomillashtirishning asosiy vazifalari bir necha asosiy yo‘nalishlarni o‘z ichiga oladi:

1. Ilg‘or xalqaro tajribalarni tarqatish.

2. Mulkdorlar huquqlarini huquqiy himoya qilish va tartibga solishda faol ishtirok etish.

3. Investitsiyalarni jalb qilishga e‘tibor qaratish.

Ushbu maqsadlarga erishish uchun quyidagi yo‘nalishlar bo‘yicha bir qator tashabbuslar rejalashtirilgan:

1. Sertifikatsiz qimmatli qog‘ozlarni ruxsatsiz o‘tkazishning oldini olishning samarali mexanizmini yaratish.

2. Ochiqlik va oshkoralik tamoyillarini ilgari surish.

3. Korporativ xaridlar bo‘yicha qat‘iy qoidalar va tartiblarni ishlab chiqish, xususan, oddiy aksiyalarning 30 foizdan ortig‘ini sotib olish tartib-qoidalarini aniqlashtirish.

4. Yuridik shaxslarni tashkil etish va tugatish tartiblarini modernizatsiya qilish.

5. Direktorlar kengashini shakllantirish jarayoniga aniqlik kiritish.

6. Strategik boshqaruvni yaxshilash uchun kollegial yoki yagona organ bo‘lgan o‘zgaruvchan boshqaruvni taqsimlash modellarini joriy etish.

7. Korporatsiyalar ichidagi nizolarni hal etish mexanizmlarini takomillashtirish.

Ushbu chora-tadbirlarni amalga oshirishda, xususan, 2019-yilda Korporativ boshqaruv kodeksining qabul qilinishi bilan izchil davom etmoqda. Ushbu ishlanma investorlarning ichki fond bozoriga ishonchini oshirishi va tashkiliy samaradorlikni oshirishi kutilmoqda.

Yangilangan Kodeksda ko'rsatilgan o'zgarishlarning aksariyati ommaviy kompaniyalarga tegishli va quyidagilarga qaratilgan:

1. Korporatsiyalar ichida nazorat funktsiyalarining sun'iy kontsentratsiyasining oldini olish.
2. Dividendlar yoki tugatish tushumlaridan tashqari aksiyadorlar uchun muqobil daromad oqimlarini cheklash.
3. Ijroiya organlarini saylash yoki tugatish mas'uliyatini direktorlar kengashiga o'tkazish.
4. Kengash tarkibiga 1:3 nisbatda mustaqil direktorlar kiritilishini ta'minlash.

Zamonaviy sharoitda korporativ boshqaruv muhim ahamiyatga ega bo'lib, har bir nufuzli kompaniyadan ilmiy usullar va innovatsion texnologiyalarga asoslangan samarali boshqaruv tizimini yaratishni talab qiladi. Bu nafaqat korporatsiyada ijobiy natijalarga olib keladi, balki xalqaro standartlarga erishish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va boshqaruv samaradorligini oshirishga yordam beradi.

Korporativ boshqaruv tizimining o'ziga xos atributlari asosan turli iqtisodiy omillar, hukumat siyosati, raqobat muhiti, huquqiy va iqtisodiy muhit, biznes odob-axloqi va korporatsiyaning atrof-muhitga mas'uliyat kabi jamiyatdagi pozitsiyasi bilan shakllanadi.

Jahon banki samarali korporativ boshqaruv tizimining bir nechta ko'rsatkichlarini aniqlaydi:

1. Moliyaviy va operatsion ma'lumotlarni, shuningdek, boshqaruv faoliyatining monitoringi jarayoni va natijalarini oshkor qilishning shaffofligi.
2. Barcha aksiyadorlarning huquq va manfaatlarini himoya qilish va saqlash.
3. Korporativ direktorlarning strategik qarorlar qabul qilishda, biznes-rejalarni tasdiqlashda, rahbarlarni tayinlashda va nazoratni amalga oshirishda mustaqilligi, shu jumladan zarur hollarda menejerlarni almashtirish imkoniyati.
4. Aktsiyadorlarning munosib haq to'lanishini ta'minlagan holda moliyaviy daromadni (foydani) maksimal darajada oshirish.

Korporativ boshqaruvning xalqaro standartlari 1997 yilda "Kupere end Laybrand" bilan hamkorlikda chiqarilgan Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki (YTTB) korporativ amaliyotlar va yaxshi biznes amaliyotlari kabi hujjatlarda bayon etilgan. investitsiya qarorlarini qabul qilishda nufuzli investorlar va kreditorlar uchun e'tibor. Ular muhimligini ta'kidlaydilar:

1. Mijozlar bilan munosabatlar.
2. Xodimlar o'rtasidagi munosabatlar.
3. Yetkazib beruvchi munosabatlari.
4. Jamoatchilik bilan aloqalar.
5. Davlat organlari va mahalliy hokimiyat organlari bilan munosabatlar.

Ular orasida aktsiyadorlar o'rtasidagi munosabatlar hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lib, quyidagi tavsiyalar mavjud:

- aktsiyadorlar bilan shaffoflik va ochiq muloqotni ta'minlash.

- alohida aktsiyadorlar, xususan, kichik aktsiyadorlar manfaatlarini himoya qilish.
- Evropa kompaniyalarida bozor shaffofligini ta'minlash va aktsiyadorlar qiymatini oshirish.

Bundan tashqari, 1990-yilda tashkil etilgan Yevropa aktsiyadorlari assotsiatsiyalari konfederatsiyasi butun Yevropa Ittifoqidagi individual aktsiyadorlar manfaatlarini himoya qiladi. Uning asosiy maqsadlari kichik aktsiyadorlarni himoya qilish, bozor shaffofligini oshirish, Yevropa firmalarida aktsiyadorlar qiymatini oshirish va korporativ boshqaruv masalalarini hal qilishdan iborat.

Xulosa va takliflar

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, ilg'or xalqaro tajriba va amaliy fikrlarni o'zlashtirish aktsiyadorlik jamiyatlarining boshqaruv organlariga korporativ maslahatchilar institutini joriy etish zarurligini ta'kidlamogda. Mazkur joriy etish O'zbekistonda aktsiyadorlar, xususan, minoritar aktsiyadorlarning huquqiy himoyasini kuchaytiribgina qolmay, balki aktsiyadorlik jamiyatlarining boshqaruv tuzilmalarida ularning manfaatlarini yanada samaraliroq hisobga olish imkonini beradi.

Iqtisodiy Hamkorlik va Taraqqiyot Tashkilotining (OECD) ko'pgina mamlakatlarida korporativ boshqaruv amaliyotini rivojlantirish qonunchilik vakolatlari emas, balki turli kodekslar va tavsiyalar doirasiga asoslanadi. Ushbu standartlar ko'pincha majburiy emas va kompaniyalar o'z muvofiqligini oshkor qilishi yoki rioya qilmaslik sabablarini ko'rsatishi kerak bo'lgan "bayon qil yoki tushuntir" qoidasi kabi mexanizmlar orqali amalga oshiriladi.

O'zbekiston korporativ boshqaruv tizimi o'rtacha talablarga javob berishi baholanadi, bu esa xalqaro standartlarga o'rtacha muvofiqligini ko'rsatadi. Korporativ boshqaruvni rivojlantirish davlat korxonalarini aktsiyadorlik jamiyatlariga aylantirgan xususiylashtirish harakatlari bilan chambarchas bog'liq. Ushbu o'tish mamlakat yalpi ichki mahsulotining o'sishiga sezilarli hissa qo'shdi va korporativ boshqaruv amaliyotini rivojlantirish muhimligini ta'kidlaydi.[7]

Yevropa taraqqiyot bankining Toshkentdagi vakolatxonasi direktori Masaru Xomman tarmoq rivojlanishini rag'batlantirish uchun davlatning iqtisodiyotdagi ishtirokini qisqartirish muhimligini ta'kidlaydi, bu dunyoning ko'plab mamlakatlarida keng tarqalgan vazifadir. O'zbekistonning puxta rejalashtirilgan xususiylashtirish strategiyasi, bilimdon boshqaruv bilan birgalikda bu jarayonning muvaffaqiyati uchun muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, davlatning tadbirkorlik sharoitlarini yaxshilash va qulay tadbirkorlik muhitini yaratishga qaratilgan siyosati mamlakat ichidagi kuchli raqobat bilan birgalikda milliy firmalarni ham sifat, ham narx bo'yicha yuqori o'rinlarga ko'tarishga tayyor. Ushbu yondashuv ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish va texnik yangilashni rag'batlantiradi, innovatsion texnologiyalar va ilmiy yutuqlarni ishlab chiqarish jarayonlariga tezkor integratsiyalashuviga yordam beradi va ishlab chiqarish tuzilmalarida diversifikatsiyani rag'batlantiradi.

Ichki raqobatda ustunlikka erishgan kompaniyalar raqobat kuchliroq bo'lgan xalqaro bozorlarda muvaffaqiyat qozonish uchun o'z tajribasidan foydalanadilar. Ichki raqobatning intensivligi global miqyosda muvaffaqiyatga erishish istiqbollarning ortishi bilan bog'liq.

Yuqoridagi mulohazalarni hisobga olgan holda, biz kuchli raqobat muhitini shakllantirish, ishlab chiqarishni modernizatsiya qilishga ko'maklashish, milliy mahsulotlarimizning raqobatbardoshligini yanada oshirish bo'yicha mazkur chora-tadbirlarni amalga oshirish tarafdorimiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF 60-sonli farmoni "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi".
2. <https://railway.uz/uz/proekty/185>
3. Riyandi B. Financially Good Corporate Governance: Case in Transportation Sector in Indonesia. // Universitas Padjadjaran, Indonesia – 2016.
4. Шермухамедов А.К. Механизмы эффективного корпоративного управления акционерными обществами. // Аспирант учредители: ООО "Приоритет", (8), 64-68, 2021.
5. . Suyunov D. Korporativ boshqaruv mexanizmi: muammo va yechimlar. Monografiya. – T.: Akademiya, 2007. – 319b.
6. Bekzod Qaxramonovich Usmonov -"Science and Education" Scientific Journal January 2021 / Volume 2 Issue 1
7. G20/OECD Principles of Corporate Governance (<https://www.oecd.org/daf/ca/Corporate-Governance-Principles-ENG.pdf>).
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF 60-sonli farmoni "2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi".
9. Adrian Cadbury., Korporativ boshqaruv kodeksi 1992 yil.
10. Baker, H. and Anderson, R., "Corporate Governance: A Synthesis of Theory", Research, and Practice, 2010.
11. <https://home.kpmg.com/uk/en/home/media/press-releases/2016/06/aligningboard-talent-with-strategy-a-key-challenge.html>
12. Ўзбекистон Республикаси Монополияга қарши курашиш қўмитаси маълумотлари. www.antimon.uz
13. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йилда мамлакатимизни ривожлантиришнинг энг муҳим устувор вазифалари тўғрисидаги Парламентга Мурожаатномаси. <http://uza.uz/posts/58047>
14. Ўзбекистон Республикаси Монополияга қарши курашиш қўмитаси маълумотлари. www.antimon.uz